

چگونه از موسیقی

لذت ببریم

زیگموند اسپات

ترجمه و نگارش: پرویز منصوری

مؤسسه انتشارات نگاه

بتهوون

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۱	درباره این کتاب
۱۷	دباجه مؤلف
۲۱	فصل اول - مدخل
۴۱	فصل دوم - درباره زمان و ریتم
۶۱	فصل سوم - ملودی، موضوع یا تم موسیقی
۷۵	فصل چهارم - هارمونی چیست؟
۹۳	فصل پنجم - رنگ آمیزی یا کیفیت
۱۱۹	فصل ششم - اهمیت فرم
۱۴۳	فصل هفتم - موسیقی برنامه‌ای
۱۶۹	فصل هشتم - سرودهای عامیانه و قطعات آوازی
۱۹۱	فصل نهم - اپرا و اوراتوریو
۲۰۹	فصل دهم - موسیقی ارکستر
۲۲۵	فصل یازدهم - موسیقی مجلسی

فصل دوازدهم - مؤخره (توصیه‌های آخر).....	۲۴۷
واژه‌نامه.....	۲۵۹
سازشناسی.....	۳۳۵

پیشگفتار

این، اگرچه کم و بیش امیدوارکننده است که در سال‌های اخیر، بر تعداد کتاب‌های تازه دربارهٔ موسیقی، خواه برای فراگیرندگان این هنر، و خواه برای کسانی که می‌خواهند ازین رهگذر، تنها توشه‌ای برای اوقات فراغت برگزینند، اندکی افزوده است، اما از سوی دیگر به‌درستی باید معترف بود که این افزونی هنوز از مراحل بسیار ابتدائی، و احیاناً گمراه‌کننده، قدم بیرون نگذارده است. از میان کتابهای موسیقی که ظرف چهل سال اخیر منتشر شده، برخی که هدفی جز ارضاء «آماتور»ها ندارند، متأسفانه چنان از ورود به مباحث فنی اعراض داشته و کتاب را ساده و کودکانه نوشته (یا ترجمه کرده)‌اند، که به سبب «رومانتیسیم غلیظ» در مطالب مربوط به «شرح حال هنرمندان» و از آنجمله «عاشق شدن‌ها، بدبختی کشیدن‌ها و در ناهمی ماندن‌هاشان از سوی مردم معاصرشان و غیره و غیره...»، کتاب در هر حال سراسر بر رکود فکری همان آماتورها مؤثر می‌افتد و به گفته‌ای ساده‌تر، خوانندگانشان را وامی‌دارد این گونه بیندیشند که هرچه زیبایی در موسیقی سراغ می‌کنند، همه از همان افسانه‌های غیرمستند (و نیز غیرفنی) مربوط به زندگی آهنگسازان سرچشمه می‌گیرد. ولی میزان نبوغ هنرمند را در اتخاذ

یک روش یا تمهیدات تازه‌اش را به کلی مسکوت می‌گذارند. نتیجه اینکه خواننده آماتور بیش از آنکه به سرنوشت و خط سیر تکامل خود موسیقی وقوف یابد، موسیقی‌دانان را عناصری «با کرامت آسمانی» می‌شناسد که، «تنها باید به آنان ایمان داشت و از کارشان سر در نیاورد»، بالاخره آماتورها، موسیقی را از رهگذر تعدادی افسانه‌های دلتواز و رنج‌ها و متاعب مسیحاوارِ مبشران و خلاقان این هنر و امی‌شناسند و در این پندار خیال می‌کنند که حقیقتاً به این هنر آشنایی یافته‌اند.

در کنار این قبیل کتاب‌ها، برخی از اساتید نیز دست به انتشار کتاب‌های فنی، در جهت استفاده هنرجویان موسیقی زده‌اند. متأسفانه، تا آنجا که ما اطلاع داریم، تعداد این آثار بسیار قلیل و ناکافی است و از همین تعداد نیز، برخی چنان مشحون از اغلاط فاحش و نافهمی‌های مضحک‌اند که ضررشان باز بیش از کتاب‌های دسته اول است. بر روی هم، با کمی وقوف به این هنر، بسیار آسان می‌توان این نکته را دریافت که نویسندگان کتاب‌های فنی‌تر موسیقی، برخی خود شدیداً از مرحله پرت‌اند، یا آنکه ساده‌ترین مطالب را خود چنان از راه‌های اسکولاستیک و لایبرنت‌های قرون وسطائی آموخته و دریافته‌اند که تأثیر و نفوذ روش تعلیمی‌شان به حداقل گرایش یافته است.

برخی از نویسندگان این کتاب‌ها در مدارس موسیقی و احیاناً در مدارس عالی این هنر به تدریس اشتغال دارند و شاگردانشان را وامی‌دارند، بدون توجه و بی‌درک جزئیات روابط موضوع مورد تدریس ایشان از یکسو، و همبستگی‌هایی که ناگزیر این گفتارها و نوشتارها را با اساس موسیقی به هم می‌پیوندد از سوی دیگر، درس استاد را طوطی‌وار «از بر کنند» و دست آخر، مانند غالب فارغ‌التحصیلان تمام رشته‌ها در کشور ما، نسبت به فارغ‌التحصیلان ایرانی و خارجی همان رشته در خارج از کشور، عقده حقارتی به هم رسانند.

در این اوضاع و احوال، خواننده بی طرف، ناوارد ولی علاقمند به این هنر، از یکسو از خود موسیقی بری و فراری و از سوی دیگر، با تحمل هزینه سنگینی از احساسات و عواطف خویش، به انباشتن مغز و فکر درباره خصوصیات زندگی موسیقی دانان کشانده می شود. و در برابر اینها، موسیقیدانان کشور ما، یعنی همان ها که به نحوی از راه های پیچیده و «درک از قفا»، به هر حال تا اندازه ای به این هنر احاطه و وقوف یافته اند، به علل دوگانه زیر: (۱) همان کجراهی راه های پیموده و (۲) پائین بودن سطح درک مردم از این هنر، همچنان در برج عاجی می نشینند که مردم با حسن نیت در اختیارشان گذارده اند. این هنرمندان مدام دم از «قدرناشناسی توده» می زنند و در عین حال بر خر مراد سوارند و نه در پی آن، که اندکی از برج عاج خویش بیرون آیند و به مردم نیز چیزی بیاموزند. از سوی دیگر، موسیقیدانان تحصیل کرده در این سالها امکاناتی یافته اند که هرچه بیشتر فقط آثار هنری خلق کرده، آنها را به اجرا بگذارند. تعداد اینان نیز متأسفانه آنقدر زیاد نیست که برخی، در جنب کار هنری خود، دست به کار آموزش همگان، از راه تهیه کتاب های قابل استفاده بیازند و طبعاً این میدان هنوز در اختیار کسانی قرار دارد که تا آن اندازه صالح نیستند.

گفته شد که در سالهای اخیر به انتشار کتاب های موسیقی افزوده شده است. اما این افزونی هنوز بسیار اندک است. قلت تعداد نیز، خواه ناخواه خود موجبی بر محدودیت انتخاب راه در برابر پویندگان است. اگر این کنکاش، ولو ناقص، از طرف نویسندگان بیش ازین افزایش می یافت، می شد امیدوار بود که پوینده راه موسیقی از میان این نقایص، و در گریودار تضادی که اغلاط و خطاها در برابر او می نهند، خود به وجود نقص پی ببرد و بیشتر علاقمند شود، تا از راه های کمی مشکل تر، و مثلاً مراجعه به منابع دقیقتر، به کنه درست مطالب دست یابد، تا مگر ازین رهگذر، طی

زمانی دراز، سطح انتظار و توقع عمومی اعتلا یابد. تردید نیست که کشمکش و جر و بحث مابین نظر درست و نادرست به هر حال تأثیری بر افزایش احساس مسئولیت نویسندگان خواهد گذاشت و آنها را وخواهد داشت که حتی المقدور از بی دقتی‌ها و ندانم کاریها بپرهیزند.

در حال حاضر، سرمایه گذاری در راه تهیه کتاب‌های موسیقی از طرف ناشران، بیش از گذشته مورد توجه واقع شده است، و این نیست مگر به آن علت که قشری از مردم بیشتر طالب دانستن مطالبی درباره موسیقی شده‌اند. باشد که این دور تسلسل همچنان به تقویت و اعتلای عوامل ایجادکننده خود ادامه دهد: از سوئی، پویندگان راه آشنائی با موسیقی و فراگیری آن، روز به روز بر تعدادشان اضافه شود و هم رفته رفته تشنه مطالب درست‌تر شوند، تا، از سوئی دیگر، ناشران نیز، ورای مشکلات فراوان، از سرمایه گذاری در این راه زبان نبینند و بینشان رقابتی سالم در انتخاب نویسنده و بهبودی وضع کتاب‌های موسیقی درگیرد و بالاخره استادان و نویسندگان کتاب‌های موسیقی، در خود مسئولیتی جدی‌تر احساس کنند و با دقت بیشتری به تنظیم کتاب موسیقی و کار آموزشی بپردازند، تا ازین رهگذر بیش از پیش موجبات ارتقای سطح توقع پویندگان را فراهم آورند.

درباره این کتاب

کتاب حاضر، به قلم نویسنده آمریکائی، «زیگموند اسپات» اساساً برای آماتورها و برای آن کسان که می‌خواهند، بدون یاری جستن از مطالب فنی و «مدرسه‌ای» و بدون برخورد با مسائل و مشکلات ناشی از مباشرت این هنر، روز به روز آشنائی‌ای بیشتر با موسیقی به دست آورند، و لحظه به لحظه ازین رهگذر، لذتی بزرگتر و عمیق‌تر برگیرند، نگاشته شده است.

راستی چگونه می‌توان به یاری کلام و به کمک کتاب، لذت جستن از موسیقی را افزود؛ به چه وسیله و با کدام کلام می‌توان زیبایی موسیقی را بیان کرد؟

موسیقی، همچنان که کلام، هنری جامع و در خود کامل است، در عین حال با کلام تفاوت‌هایی دارد، از جمله آنکه در موسیقی، (و نیز در نقاشی)، رابطه میان خلاق آن هنر و احساس شنونده، (یا بیننده) مستقیم‌تر از آنست که به آموزشی مقدماتی - و ایجاد قراردادهائی میان دو سوی این ارتباط نیاز افتد، در حالیکه میان نویسنده یک اثر ادبی و خواننده‌اش، قطعاً شرط دیگری هم، لازم است: خواننده باید زبان نویسنده را بداند و به مفاهیم کلماتی که نویسنده به کار برده است، کاملاً واقف باشد، تا ارتباط پیشگفته برقرار شود.

در این معنی «ژان پل سارتر» نیز بحثی پیش کشیده است:

نیازمند است. در دنیای موسیقی، همچنانکه یک اجراکننده (یک پیانیست، یک رهبر ارکستر، یک آوازخوان و غیره) و نیز خلاق آن (یک مصنف، یک آهنگساز) سالهای طولانی، طی یک برنامه منظم به فراگیری، تمرین و مطالعه نیاز داشته، یک شنونده آماتور و علاقمند نیز به طی قسمتی ازین راه ملزم است. بنابراین شنونده آماتور در لابلای گوش گرفتن‌های پی‌گیر و مکرر به موسیقی، ضمناً بی‌نیاز از راهنمایی شدن و رهنمود گرفتن نیست. این رهنمودها از آن جهت لازمند که به قضاوت او، در زمانی هرچه کوتاهتر، شکل بخشند و سلیقه‌اش را بالا ببرند؛ از آن جهت لازمند که میزان اطلاعات و وقوف او را، بر آن عوامل جنبی که در طول تاریخ موسیقی موجب اعتلای این هنر شده، بیافزایند تا ازین رهگذر قضاوت او را روشنی و صراحت بخشند.

بدیهی است کسی که کار راهنمایی علاقمند آماتور را برعهده می‌گیرد، نه تنها خود باید موسیقی‌شناسی مطلع و بصیر باشد، بلکه، هم نویسنده‌ای مبرز، که کلامی دقیق و متناسب با مقصود به کار گیرد و هم در مربی‌گری توانا، تا علاقمند به موسیقی را قدم به قدم همراهی و همپایی کند؛ در عین حال، از آنجا که فرد راهنما، باید از هرچه تقریبی و ابهام‌گوئی است احتراز جوید، لازمست که با توجه و اشاره به آن نکات فنی که در خور فهم آماتور است رهنمودها را عملاً با نمونه‌های موسیقی همساز کرده، آنها را به‌این شکل در اختیار آماتور قرار دهد.

«زیگموند اسپات» به تحقیق موسیقی‌شناسی معتبر است و نیز مربی و ادیبی توانا. ازین رو توانسته است موسیقی را تا آن حد دقیق، که از اشتباه فهمی جلوگیری - به‌زبانی ساده و غیرفنی، تا آن جا که درخور فهم همه کس باشد، طی کتاب حاضر تشریح کند. او، با وجود حجم کوچک کتاب، کوشیده است که در تنظیم آن، به‌استناد مقدمه، آن را «از جذابیت مطالب مشحون سازد و برای تدوین آن

به بسیاری از منابع مراجعه کند» تا بتواند چیزی ارزشمند را به عنوان حاصل این کوشش به خوانندگان تقدیم کند.

با این حال نباید تصور کرد که خواننده کتاب تنها با خواندن یکباره آن به هدف درک و التذاذ کم و بیش کامل موسیقی نائل خواهد آمد. در واقع این کتاب را باید همطراز «کتابی درسی، درباره بحثی آزمایشگاهی» پنداشت که تکالیف آزمایشگاهی آن چیزی نیست جز گوش کردن به نمونه‌های داده شده طی فصول کتاب؛ این نمونه‌ها بایستی هرچه بیشتر به کرات و به دقت گوش گرفته و «مطالعه» شوند تا به نکات ظریفی که در متن کتاب آمده است، وقوفی حاصل آید. مؤلف نیز خود طی مقدمه اشاره‌ای به این نکته دارد: «بی‌تردید این گفته هنوز معتبر است که تکرار شنیدن موسیقی خوب، مطمئن‌ترین راه برای بالا بردن سلیقه و قضاوت در این هنر است.»

پس، مهمترین توصیه مؤلف - و نیز مترجم - اینست که هرچه می‌توانید بیشتر به موسیقی گوش کنید و هر قطعه را، تا آنجا که ممکنست، به کرات بشنوید، و تنها در اینصورت است که از کتاب حاضر بیشترین استفاده را خواهید برد.

و نیز از آنجا که بر مترجم کتاب دریغ آمد که در این موقعیت، تنها به ترجمه خالص اکتفا کند، بهتر دید در جهت قابل استفاده‌تر ساختن آن، یکی دو قسمت بر آن بیافزاید، مثلاً:

۱- در انتهای فصولی که مطالب آنها بیشتر نظری است تا عملی، (فصول اول تا هفتم) پرسشهایی تنظیم یافته و در مقابل هر پرسش شماره صفحه‌ای که پاسخ صحیح پرسش را از آن بتوان استخراج نمود، در داخل پرانتز قید کرده است. خواننده در صورت تمایل می‌تواند آنها را پاسخ گوید. اینکار البته الزامی نیست.

۲- پیش از هر فصل، (جز فصول اول و آخر)، نام قطعات

موسیقی که باید طی فصل مربوطه شنیده شوند، در فهرستی به ترتیب الفبائی مذکور است. نام هر قطعه زیر نام آهنگساز آفریننده آن آمده است.

- ۳- پس از متن، واژه‌نامه‌ای نیز ترتیب یافته که، به کمک آن خواننده ناوارد ولی علاقمند تا حد کافی می‌تواند مفاهیم اصطلاحات فنی را که طی مطالب کتاب مورد استفاده قرار گرفته، بیابد و از آنجا که گاه برای تعریف یک واژه، به اصطلاحی دیگر نیاز افتاده، این اصطلاح نیز - که در کتاب وجود ندارد - در جای خود در واژه‌نامه تعریف شده و آن را کم و بیش کامل تر کرده است. امید است که این کتاب بتواند برای خواننده علاقمند و موشکاف مترتب فایده‌تی باشد.

پ.م.

مؤسسه انتشارات نگاه

ISBN 978-964-351-636-9

9 789643 516369

۱۵۵۰۰۰ تومان

www.negahpub.com

negahpub